

A MAGYAR
KÖNYVSZEMLE

← ÉS A

MOKKA-R
EGYESÜLET
FÜZETEI * 8

A MAGYAR
KÖNYVSZEMLE

← — ÉS A
MOKKA-R
EGYESÜLET
FÜZETEI * 8

ALEXANDER MULTIFRONS

TANULMÁNYOK
A 90 ÉVES
DÖRNYEI SÁNDOR
TISZTELETÉRE

ARGUMENTUM KIADÓ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár,
a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézete
és a MOKKA–R Egyesület
az MTA Könyvtár és Információs Központ közreműködésével.

Sorozatszerkesztő
MONOK ISTVÁN

A kiadói program vezetője
BOKA LÁSZLÓ

Szerkesztette
PERGER PÉTER

A borítón
JOHANN WEBER: *Ianus bifrons*
(Lőcse 1662, RMNY 3047) című műve
rézmetszetes díszcímlapjának részlete látható.

© A kötet szerzői, 2016
© Argumentum Kiadó, 2016
© Országos Széchényi Könyvtár, 2016

Tartalom

Alexander multifrons, azaz a sokarcú, sokoldalú Dörnyei Sándor	9
Tabula gratulatoria <i>Isten éltesse sokáig az ünnepeltet!</i>	11

A JÓ BARÁT

SÁROSI BÁLINT: Sándor	15
-----------------------------	----

AZ ORVOSTÖRTÉNÉSZ

DEÁK ESZTER: „A Betegségnek Árnyéka se környékezi Kisededünet.” <i>Kiss József három levele Széchenyi Ferencnek</i>	19
KÖRMENDY KINGA: Az esztergomi székesegyházi könyvtár orvosi kódexe az 1543 előtti könyvállományban	25
MADAS EDIT: Szent Márton chablis-i gyógyító csodája az Ernst-kódexben <i>Mit keres egy magyar gróf Burgundiában a honfoglalás korában?</i>	29
P. VÁSÁRHELYI JUDIT: Samuel Spielenberger ismeretlen verse és albumbejegyzése	35
KATARÍNA PEKAŘOVÁ: Adalékok a felső-magyarországi iskolaorvosok működéséhez	39
SARBAK GÁBOR: Csodás gyógyulások Remete Szent Pál közbenjárására	47
SZELESTEI N. LÁSZLÓ: Komáromi János Péter Vas vármegyei főorvos nyugdíjazási kérelme	53
VARJASSY PÉTER: Separatio leprosorum – a leprások egyházi elkülönítése a középkori Európában	59

AZ ORVOSI BIBLIOGRÁFUS

DEÁKY ZITA: Az orvosi értekezések jelentősége a néprajztudomány számára	71
KAPRONCZAY KATALIN: Fejezetek az orvosi bibliográfia, lexikográfia múltjából	77
KISS LÁSZLÓ: A Csehországból érkezett medikusok disszertációi a magyar orvosi karon 1770 és 1849 között	85

A GYÓGYSZERÉSZET-TÖRTÉNÉS

DOBSON SZABOLCS: A gyógyszeripar felemelkedése, a szintetikus gyógyszerek dominanciájának kialakulása	95
HENDE FANNI–KORONDI ÁGNES: Gyógyító szavak és füvek <i>Egy XVI. század eleji kéziratos receptgyűjtemény margójára</i>	103
KISDI KLÁRA–LAUF JUDIT: Gyógyír a püspöknek <i>Az orvosi receptek titkai Filipec János pontifikálásában</i>	109

A HUNGARICA-BIBLIOGRÁFUS

PERGER PÉTER: Zsámboky János Plautus-edíciójának ismeretlen kiadása és hazai olvasója	119
SZVORÉNYI RÓBERT: Eperjesi Serédy Márton publikálatlan magyar verse és annak forrása	123

A SAJTÓ BARÁTJA

PÉTER MIHÁLY – PÉTER H. MÁRIA: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvosi szakosztálya és a 140 évvel ezelőtt megjelent folyóirata, az <i>Értesítő</i>	131
RÓZSA MÁRIA: Publikáló orvosok a Habsburg-monarchia német nyelvű sajtójában a hosszú XIX. században	137
V. ECSEDY JUDIT: Egy meghiúsult újságról	143

A MINDEN IRÁNT ÉRDEKLŐDŐ HUMANISTA

CSOBÁN ENDRE ATTILA: Nutrix ejus Terra est <i>Alkímiai, orvosi szimbólumok egy XVII. századi díszcímlapon</i>	153
GAZDA ISTVÁN: A Magyar Tudós Társaság elveszettnek hitt 1848-as magyar nyelvtankönyvei	161
KOVÁCS ESZTER: Rumer Gergely irodalmi munkássága	169
MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS: Műveltség	175
PERJÁMOSI SÁNDOR: A szegedi Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének megalakulása	179
Dörnyei Sándor műveinek bibliográfiája	185
Rövidítések jegyzéke	199
Személynévmutató	201
Helynévmutató	210

KISDI KLÁRA–LAUF JUDIT

Gyógyír a püspöknek

*Az orvosi receptek titkai Filipec János pontifikálójában**

Az esztergomi Érseki Simor Könyvtár legékesebb darabja Filipec János pontifikáléja.¹ Semmi kétség afelől, hogy Mátyás király bizalmasa, a morva származású váradi püspök számára készült a gazdagon díszített püspöki szertartáskönyv. Bizonyítja ezt egyrészt a kódex címlapján a püspök címere: kék címerpajzs három egymásra fektetett aranyhegyű és -tollú nyílveszővel, a címerpajzs fölötti püspöksüveggel (f. 8r)², másrészt a főszövegben egy erről árulkodó utalás: *(N) os Johannes ... ep(isco)pus ecclesie Waradiensis* (f. 150v). A kódex díszítése a budai műhelyhez köthető, illuminátora három korvina motívumaiból is merített: a Franciscus de Castellóhoz köthető Trapezuntius-korvinából (Budapest, OSZK, Clmae 281), a Ptolemaeus-korvinából (Bécs, ÖNB, Cod. Lat. 24) és a Tolhopff-kötetéből (Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 84. 1. Aug 2*). A gótikus és reneszánsz elemek hasonlóan keverednek benne, mint a Váradi Péter számára festett Decretalésban (Budapest, EK, Inc. 65). Az említett kötetek datálása 1480 és 1485 közé tehető, Filipec pontifikáléja is ekörül készülhetett.³ Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy nem az újabb, az 1485-ben VIII. Ince pápa által kiadott pontifikalét másolta le a szkriptor, hanem még a XXII. János pápához köthető korábbi változatot.⁴

Filipec János 1476 és 1490 között volt Várad püspöke, 1482 és 1491 között pedig egyúttal az olműtzi püspökség adminisztrátora is. Lemondván egyházi tisztségeiről, 1492-ben a magyarhradisi (Uherské Hradište) ferences kolostorba vonult. Ranzanus és Oláh Miklós is megemlékezik értékes könyvgyűjteményéről, amelynek egy részét magával vitte a kolostorba.⁵ Mind ez idáig semmi fogódzó sem volt arra nézve, hogy ezek között a könyvek között ott volt-e a pontifikalé

* A tanulmány az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoportban készült.

¹ A kódex jelzete: Esztergom, Érseki Simor Könyvtár 2-36-4/7864.

² FRANKNÓI Vilmos, *Pruisz János váradi püspök pontifikáléja*, Magyar Könyvszemle, 1884, 1–4.

³ WEHLI Tünde, *Pontificale = Pannonia Regia: Művészet a Dunántúlon 1000–1541: Magyar Nemzeti Galéria, 1994 október–1995. február. [Kiállítási katalógus.]*, szerk. MIKÓ Árpád, TAKÁCS Imre, Bp. 1994, IX-6, a korábbi szakirodalom összefoglalásával.

⁴ Erre már Radó Polikárp is föl hívta a figyelmet: RADÓ Polikárp, *Esztergomi könyvtárak liturgikus kéziratái*, Pannonhalmi Főiskola Évkönyve 1941, 132–138, (2 sz.).

⁵ HOFFMANN Edit, *Régi magyar bibliofilek*, az előszót és az új jegyzeteket írta WEHLI Tünde, Bp., MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1992, 122.

is. A püspöki szertartáskönyvbe beírt orvosi receptek segítségével talán közelebb kerülhetünk ennek a kérdésnek a megoldásához is.

Ahhoz eddig sem fért kétség, hogy a pontifikále Filipec halála (1509) után is püspöki használatban maradt. Egy humanista írással készült bejegyzés hírt ad Podmaniczky Istvánnak 1513-ban történt pappá, illetve nyitrai püspökké való szenteléséről és első miséjének celebrálásáról (f. 3v). Egy másik, ugyancsak humanista írással író kéz pedig a *Visitatio Mariae* (Mária látogatása Erzsébetnél) és a Szent András (más nevén Zoerárd) és Benedek ünnepére adandó püspöki áldás szövegét jegyezte bele (f. 2v). Mivel Szent András és Benedek a Nyitra melletti Zobor-hegyen remetéskedett, szinte biztosra vehető, hogy a nyitrai püspök számára írták be a környéken igen nagy tiszteletnek örvendő szentek tiszteletére adandó püspöki áldást. E két bejegyzés tanúsága szerint tehát 1513 után Nyitrára, Podmaniczky Istvánhoz kerülhetett a kódex. Azzal a kérdéssel azonban, hogy valójában mikor, óvatosan kell bánnunk. Ugyanis azon a kézen kívül, amely a Szent András és Benedek napjára megadott püspöki áldást beírta, még további két kéz ugyancsak püspöki segédletre kiegészítette a kódexet a főszövegből hiányzó benedikciókkal ott, ahol üresen maradt helyet talált. Sőt az utóbbiak közül az egyik személy a később tárgyalandó orvosi receptek fölé és közé az 1521. évi dátumot kétszer is bejegyezte: *Anno domini 1521*. Mivel a három kéz a kódexnek több levelén nem egymást követve, hanem egymást váltogatva írt, arra kell gondolnunk, mindez közel egy időben, vagyis 1521 körül vagy utána történhetett. Ezzel együtt azt sem lehet kizárni, hogy a fentebb említett, Podmaniczky István egyházi pályafutásáról szóló 1513. évi bejegyzések nem azonnal, hanem csak később, emlékeztetőül kerültek bele a kéziratba. Vagyis nem állítható, hogy 1513-ban már Nyitrán lett volna Filipec pontifikáléja.

De vajon azok az orvosi receptek, amelyeknek a főpapi szertartások megtartásához semmi közük, kinek, kiknek a számára és mikor lettek beleírva?

A túlnyomórészt gyógynövényekből és más, a mai ember számára szinte fel-foghatatlan adalékokból (pl. fehér kutyaürülék) összeállított orvosi receptek részben a főntebb tárgyalta, pótlólagosan beírt benedikciók szomszédságában olvashatóak (f. 2v–3r), részben a kódex utolsó levelén (f. 179v). Hárman másolták a recepteket, közülük kettő váltogatja a latin és a cseh nyelvet. Az írásképek alapján személyeik nem azonosak a püspöki áldások másolóival. Az első kéz a kódex második levelének verzőjára két vesekő elleni (*pulveres contra calculum*, csehül is bejegyezte: *proti kamen*) receptet tartott fontosnak bemásolni. A második kéz a harmadik levél rektóján folytatólagosan követte az első kezét, és ő már datálta is 1523-ra az általa beírt receptek másolási idejét. Torokgyíkra (*contra dolorem gutturis seu Sskwynancie*⁶) latin nyelven kétféle gyógymódot is megadott, majd gondolván a lovakra is, cseh nyelven a lóköhögés ellenszerét is beírta. A kódex utolsó levelére pedig a harmadik kéztől egy szemfájás elleni (*contra dolorem oculorum*) recept került latinul.

Bár a recepteket ebben a formában és pontosan ugyanezekkel az összetevők-

⁶ A *squinantia* (torokgyík) szó itt öcseh átírással szerepel.

kel sehol másutt nem találtuk meg, talán nem lesz haszontalan összevetni őket néhány korabeli magyar forrással.

Az első recept (*Pulveres contra calculum*) leírója minden elképzelhető összetevőt felsorol a vesekő elleni porhoz, amelyek egyéb gyűjteményekben inkább külön-külön, avagy kisebb csoportokban szerepelnek. Egy XVI. századi magyar orvosi könyv⁷ „*Az Hoiagrol: Es abba lewékérél*” szülő fejezetében egy helyütt „*Madar kélefst, Saxifragyat, Faheat, venufažžony hajyat, liquiriciat, ana drachma j s. Sarga dýnnje magoth. Spargat, ana uncia j*”⁸ tanácsol, másutt azt mondja: „*Baknak veret ad megh ýnnya feýer borban. El tery az kéweth az Hoýagban, az vefeben is.*”⁹ De a nyúl meg a kismadár hamva is említésre kerül benne a vesében és a hólyagban képződő kövek kapcsán.¹⁰

Ugyanez a kéz azonban nem csupán ezt az egy orvosságot ajánlja a vesekő ellen, hanem egy másikat is, ezt azonban cseh címmel látja el: „*pogyssteni pro kamen*” (biztosítás kő ellen) – írja csehül, majd az összetevők felsorolását latinul folytatja. Ezek szinte egy az egyben megfelelnek a más recepteskönyvekben¹¹ *Electuarium Episcopi seu Elescoph Mesue* néven emlegetett sűrű főzetnek, amelyet elsősorban köszvény, de egyéb bántalmak, többek között a vese és a hólyag megbetegedése esetén is ajánlottak a korabeli doktorok. „*Az elescophra nézve megjegyzem, hogy ez Mesua híres electuariuma, educit superfluitates a toto corpore – mundificat renes et vesicam. Főhatóanyaga scamnoneum*” – írja róla dr. Orient Gyula orvostörténész.¹² Az *electuarium* elnevezés görög eredetű,¹³ érdekessége, hogy a mi lekvár szavunk is ebből származik.

A torokfájás elleni szerek tejjel, illetve mézzel kevert kutyaürüléket tartalmaznak, amelyet a fent említett magyar orvosi könyv szintén előszeretettel ajánl, ugyancsak a „*Torok Gykrol*” szülő fejezetében: „*Feýer eb ganeyath galleffel tery eožwe, es fud azth az Torokban*” „*Feýer eb žarth teorý megh, ad megh ýnnya awagy egy chýewén fújak az Torkaban, vgyan ežén eb žarban Mežžzel elegých eožwe, keofd az Torokra, De ehőž Arpa hamuth es egy kýs Soth is elegých. Adorýan doctor orwoffaga.*”¹⁴

Az utolsó beírás egy szemfájás elleni szer összetevőit sorolja fel. Hozzá sokban hasonlító recept olvasható a budapesti Egyetemi Könyvtár Inc. 809 jelzetű, 1500 körüli római kiadású ősnymtatványának elejére kötött egyik előzéklapon,

⁷ Kiadta VARJAS BÉLA 1943-ban, Kolozsvárott. (Erdélyi Tud. Int.).

⁸ *Uo.*, 297.

⁹ *Uo.*, 296.

¹⁰ *Uo.*, 285, és a soron következő lapok.

¹¹ Például a *Pharmacopœia Augustana reformata, et eius mantissa. Cum animadversionibus Joannis Zwelferi Palat. Med. Doct. Annexa ejusdem autoris Pharmacopœia regia*, Goudae, 1653. 160–161. szinte ugyanezeket az összetevőket adja, bár ő szkamónia (szulák) helyett diacrydiummal kezdi a receptet, de ez utóbbi elnevezés a szkamónia levét takarta.

¹² ORIENT Gyula, *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*, Kolozsvár, Minerva, 1926, 61.

¹³ Az *ἐκλείχω* (kinyalni) igére vezethető vissza.

¹⁴ VARJAS, *i. m.*, 131–132.

amelyben szintén szerepel a cinkoxid (*tucia*, illetve *nil*), a kámfor, a római vitriol és a rézszulfát (*vitriolum Romanum*).¹⁵

A Filipec pontifikálójával foglalkozó korábbi szakirodalom érthető módon magára a szerkönyvre helyezte a hangsúlyt, és csak mellékesen utalt arra, hogy orvosi receptek is kerültek bele. Csak Július Sopko tartott fontosnak közülük egyet, a lóköhögésről szólót kiemelni, és ennek szövegét a szlovák kódexek katalógusában közölni. Valószínűleg azért, mert ezt korai szlovák nyelvű emlékek tartotta.¹⁶

Jelen közleményünkben egyrészt közreadjuk az eddig kiadatlan latin nyelvű recepteket, másrészt fel szeretnénk kelteni a kutatók érdeklődését az első kéz által másolt, vesekő elleni orvosi recepthez fűzött, eddig még nem vizsgált cseh nyelvű szövegre. Különösen azért, mert egy a korban rendkívül tekintélyes személyiség neve is olvasható benne: *Jan z Pernštejna na Thowaczowe, najvyšší komorník Margr[abství] Mor[avského]*.¹⁷ Jan z Pernštejna, amint ez a bejegyzésből is kitűnik, Morvaország főkamaraosa volt. Neve mellett a kódexben dátum nem szerepel, de történeti forrásokból tudható, hogy ezt a tisztséget az 1506–1516 és 1520–1523 közötti években viselte. 1521-ig, édesapja, Vilém z Pernštejna haláláig használta nevét ebben a formában, azt követően a „na Tovačově” melléknevet fő tartózkodási helyére utalva „na Helfštejně”-re változtatta.¹⁸ Antonin Kalous szíves közlése szerint azonban nem Jan z Pernštejna saját kezű bejegyzése olvasható a kódexben, hanem egy levelének a másolata, amelyet egy püspökhöz írt. Erre a cseh nyelvű megszólítás utal: *Duostojný w božie otče...*

Nem tudjuk biztosan, hogy ki volt a megszólított püspök, de ismert, hogy Filipec János rendkívül szoros kapcsolatot ápolt Jan z Pernštejna édesapjával, Vilém z Pernštejnnal. Ugyancsak Antonin Kalous hívta fel a figyelmünket arra, hogy Filipec János 1490-ben ezüstedényeket és más vagyontárgyakat hagyott hátra Tovačovban, de ez esetben könyvekről nem esett szó.¹⁹ Ám arról is van tudomásunk, hogy a váradi püspök kolostorba vonulása után (1492) sem zárkózott el a külvilágtól, továbbra is komoly diplomáciai feladatokat látott el, könyvek vásárlására is gondot fordított, és épp Vilém z Pernštejnt kérte meg, hogy fizesse ki az általa megrendelt könyveket. Levelezéséből az is kiderül, hogy komolyan érdeklődött az orvostudomány iránt, rendtársainak orvosságokat vásárolt, és panaszkodott saját egészségi állapotára, különösen szeme és járása romlására.²⁰

¹⁵ Ld. a jelen kötetben HENDE Fanni és KORONDI Ágnes tanulmányát: *Gyógyító szavak és füvek: egy XVI. század eleji kézirat receptgyűjtemény margójára*.

¹⁶ Július SOPKO, *Stredoveké latinské kódexy Slovenskej proveniencie v Maďarsku a v Rumunsku*, Martin, Matica Slovenská, 1982, (Stredoveké kódexy Slovenskej proveniencie, 2), 140–142 (nr. 288).

¹⁷ Köszönjük Kovács Eszternek, hogy segítette Jan z Pernštejna nevének és tisztségének elolvasásában.

¹⁸ A változás nyomon követhető levelezésében, ld. *Archiv český, Díl XX*, redaktor Josef KALOUSEK, Praha 1901.

¹⁹ *Archiv český, Díl XVI*, redaktor Josef KALOUSEK, Praha, 1897, 10 (č. 22).

²⁰ Matyáš Franczísek BAJGER, *Bratr, někdy biskup Jan Filipec (1431–1509) a knihy okolo něj =*

A pontifikáléban, amint fentebb ismertettük, az egyik datálatlan recept épp szemfájásra ad javaslatot. Ugyan arról nem tudunk, hogy Filipecnek vesekőve is lett volna, de mindezek tudatában nem zárható ki, hogy Jan z Pernštejna ismeretlen dátumú levelének címzettje maga Filipec, az addigra már megfáradt, öreg püspök lehetett. Ha következtetésünk helyes, Jan z Pernštejna eredeti levelének 1506 és 1509 között kellett íródnia, mert Filipec 1509-ben halt meg, ő pedig 1506-tól viselte a főkamarási tisztséget.

Azonban más eshetőséggel is számolhatunk. Ugyan Jan z Pernštejna vesekővel kapcsolatos levele nincs datálva, de amint fentebb szó esett róla, a benedikciókat beíró kezek egyike e fölé a recept fölé írta az 1521-es évszámot. Nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy vajon a maga által beírt benedikciók másolási idejét jegyezte-e be, vagy Jan z Pernštejna levelét datálta utólag. Ez utóbbi lehetőség sem zárható ki.²¹ Ebben az esetben azonban a pontifikále örökösében kell keresnünk azt a vesekőben szenvedő püspököt, aki Filipechez hasonlóan nagyon bensőséges kapcsolatot ápolt a Pernštejna családdal.

Filipec életútjának és a kódex bejegyzéseinek ismeretében nagy valószínűséggel kijelenthetjük tehát, hogy a szerkönyv nem maradt Váradon, hanem Filipeccel utazott Olmützbe, aki ott továbbra is használta adminisztrátori teendőihez. Ezt az állításunkat Fraknói feltevése is erősíti, miszerint a pontifikále utolsó leveleire később bemásolt házassági áldás a már magyarhradisi kolostorba vonult Filipec bejegyzése: *hic incepit hanc scribere scripturam f[rater] Io[hannes]²² orate pro eo* (179r).²³ De hogy ki Jan z Pernštejna levelének valódi címzettje, és hogyan jutott el a kódex Nyitrára, majd végül Esztergomba, az még további kutatást igényel.

Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, 19(2010), 115–144. – Hálásan köszönjük Korondi Ágnesnek a cseh nyelvű tanulmány fordítását.

²¹ Jan z Pernštejna 1520-tól ismét főkamarásként tevékenykedett, és épp 1521-ig használta a „na Tovačově” melléknevet.

²² Kolostorba vonulása után leveleit a következőképp írta alá: *Bratr Jan biskup*. ld. például *Archiv český, Díl XVI*, redaktor Josef KALOUSEK, Praha, 1897, 18 (č. 30).

²³ Vö. FRANKÓI, *i. m.*, 4.

Melléklet

A LATIN NYELVŰ RECEPTEK

f. 2v (az első kéz)

Pulveres contra Calculum*Recipe**Milii solis subtilissime triti**lapidis Iudaici**lapidis spongie**Sanguinis hirci secundum artem preparato**Cinerum caude tremule**Cinerum leporis**Pulegii**ana ℥ 1**Seminis Macedonici**Semen melonum Mundatorum**Succi liquiricie**Radicis Saxifragie**Seminis Raffani**Seminis Nasturcii aquatici**Piperis Nigri**Enula campana, Oman²⁴**Seminis petroselini**Gummi arabici**ana ℥ 5**Seminis aloë**Seminis Seseleos**Carpobalsami a ligno balsamo**Semen geneste**Betonice vel bidanie²⁵**ana ℥ 1**Zucarii primi zucarii succi ℥ 1**Miste fiat pulvis valde subtilis***Por vesekő ellen**

Végy

tengeri kölest igen finomra őrlve

zsidókövet

spongyakövet

bakvért az előírás szerint szárítva²⁶

barázdabillegető hamuját

nyúl hamuját

csombormentát

egyenlő mértékkel 1-1 drachmát

macedón petrezselyem magját

hámozott dinnye magját

édesgyökérkivonatot²⁷

kőrontófűgyökeret

reték magot

vízitorma magot

feketeborsot

örvénygyökeret, hájjal

petrezselyem magot

arab mézsgát

egyenlő mértékkel 5-5 drachmát

aloe magot

vadkömény magot

fabalzsamot balzsamos fából

rekettye magját

tisztessfüvet avagy bidaniát

egyenlő mértékkel 1-1 drachmát

1 drachma elsőrendű cukrot, cukoroldatot

Keverd össze, hogy igen finom por legyen belőle.

²⁴ *Omen helyett.*²⁵ *Benadis helyett*²⁶ Más források szerint a nehezen azonosítható orvosság neve magyarul "csikólép".²⁷ Ez a medvecukor.

Pogyssteni pro kamen

Recipe
 Scamonee bone
 Turbit
 cariofoliorum²⁸
 Cinamomi
 Zinziberum
 Miobalanorum emblicorum
 Polipodii
 Zuccarii albissimi quartas vi
 Resolvatur Zuccarum cum aqua
 capillorum veneris \mathfrak{z} 5. et fiat confectio
 solida in rotulis perdurantibus \mathfrak{z} 5.

f3r (második kéz)

**Contra dolorem gutturis seu
Sskwynancie 1523**

Accipiatur lac et album grecum et
 buliatur in simul tandem illud bulitum lac
 accipiatur in os et gargarisetur in ore.

Aliud ad idem

Accipiaur sufficienter album grecum
 et mel totidem Et contendantur bene
 in mortario (!) tamquam unguentum
 fiat: et ponatur super paniculum et fiat
 emplastrum (!) et aplicetur collo tandem
 fricetur cum callida (!) tella (!) collum
 et dorsum et brachia semper deorsum et
 sanabitur.

f 179v (harmadik kéz)

Aqua contra dolorem oculorum

Malmaticum lib 7
 Tucie preparate \mathfrak{z} 7
 Camphore \mathfrak{z} 5
 Cariofiolis no 56
 Nil²⁹
 Vitriolum Romanum

Bizosíték kő ellen

Végy
 jó szkamóniát
 jalapát
 szegfűszeget
 fahéjat
 gyömbért
 indiai pöszmétét
 páfránygyökeret
 fehér cukrot, hat unciát
 Oldd fel a cukrot 5 uncia árvalányhaj-fő-
 zetben, mígnem a sűrű oldat kerek tablet-
 tákká keményedik, 5 drachma lesz.

**Torokfájás avagy torokgyík ellen
1523**

Fogj tejet és fehér kutyaürüléket, és for-
 rald őket együtt, végül ezt a felforralt tejet
 vedd a szádba és öblögesd a szádban.

Másik ugyanerre

Fogj elegendő fehér kutyaürüléket és
 ugyanannyi mézet, zúzd jól össze mo-
 zsárban, míg kenőcs állagú nem lesz; tedd
 kenyérdarabkára és használd flastromként,
 kötdz a nyakra, majd dörzsöld langyos
 ruhával át vele a nyakat, a hátat, a karokat
 mindig lefelé haladva, és meggyógyul.

Víz szemfájás ellen

édes bor, 7 libra
 cinkoxid párlata, 7 drachma
 kámfor, 5 drachma
 szegfűszeg, 56 db
 cinkoxid
 római vitriol

²⁸ A caryophyllorum elnevezés ezen válto-
 zata is használatos volt.

²⁹ Nihilum album.

ana ʒ 5

*Zynzyber*³⁰ *albi*

*Pulverizentur hec omnia ut olzal et
ponatur in Malmaticum proyciatur
in Cantarum et coquatur ad spacium
decoccionis Piscium. Et mutatur quo opus
erit.*

egyenlő mértékkel 5-5 drachma

fehér gyömbér

Porlaszd össze mindezeket, mint az olzalt,
helyezd édes borba, öntsd kancsóba, és
főzd a hal főzési idejéig. És azzá válik,
amire szükség van.³¹

³⁰ *Zingiber album.*

³¹ A növénynevek magyarításánál a tévedés jogát fenntartjuk, és a megfejtést Dörnyei Sándornak ajánljuk.